

BİÇİMSEL ÖZELLİKLERİ İLE ANLAMLANDIRILAN BİR GİYSİ: YARLIK*

A Type of Clothing Characterized by Formal Qualities: Yarlık

Prof. Dr. Emine KOCA**

Dr. Öğr. Üyesi Zeynep KIRKINCIOĞLU***

ÖZ

Tarihi süreçte, temel gereksinim olmanın ötesinde pek çok unsuru bünyesinde barındırarak farklı işlevler de üstlenen giyim kuşam, bu özelliğinden dolayı kültürü yansıtan en önemli miraslardan biri olmuştur. Genel olarak ortak özelliklere sahip olmalarına rağmen, toplum, kimlik, inanç, örf, adet, cinsiyet, yaş, vb. etmenlerin giysilerin biçimlendirilmelerinde etkili olmasıyla birlikte farklı giyinme biçimleri ve kültürleri oluşmuştur. Böylece sınıfsal gösterge aracı olarak da kullanılan giyim, cinsiyet açısından da kadın, erkek ve çocuk giysileri olarak sınıflandırılmıştır. Geleceğin mirasçıları olarak her toplumun özel bir ihtimam gösterdiği çocukların giyimleri de tarihte ayrı bir önem taşımış, kadın ve erkek giyimini biçimlendiren etkenler çocuk giyiminde de etkili olmuştur. Bu nedenle çocuk giyim kuşamı, giysi parçalarından kullanım biçimine, süslemesinden, kumaşına kadar pek çok özelliği ile ait olduğu toplumun kültürünü yansıtmaktadır. Bir çocuğun giyim kuşamından ailesinin, hatta yaşadığı toplumun dini, sosyal, kültürel, ekonomik, etnik yapısı hakkında ipuçları bulabilmek mümkündür. Dolayısıyla, kültürel değerlerden biri olan çocuk giysilerinin özgün özelliklerinin belirlenerek belgelenmesi, pek çok kültürel öğenin ortaya çıkarılması anlamına gelmektedir ve küresel kültürün yöresel kültür- lere egemen olduğu günümüzde kültürel açıdan oldukça önemli ve gerekli görülmektedir. Ayrıca, Türk halk giyimine yönelik araştırmalar arasında çocuk giyiminin kadın ve erkek giyiminin gölgesinde kaldığını görülmüş ve yeterli düzeyde araştırmanın olmaması çalışmanın çıkış noktasını oluşturmuştur. Bu çalışmada; kullanımı ve biçimsel özellikleri açısından diğer giysilerden farklılık gösteren Afyonkarahisar ili, Dinar ilçesi, Ocaklı köyüne ait çocuk giysi parçası “yarlık”ın biçimsel öz değerlerinin belgelenerek kayıt altına alınması ve gelecek kuşaklara aktarılması amaçlanmıştır. Araştırmada; araştırmacılar tarafından hazırlanan görüşme ve gözlem formu (giysi inceleme formu) kullanılarak alan araştırması yapılmış, yaklaşık üç kuşak öncesine ait olduğu bilinen yarlık adlı çocuk giysisine ulaşılmıştır. Yarlığın fotoğrafları çekilmiş, biçimsel çizimi yapılmış, biçim, kesim, dikim, süsleme, malzeme ve işlevsel özelliklerinin yanı sıra biçimsel özellikleri ile giysiye yüklenen anlamların gerektirdiği sistematikte incelenmiş ve ulaşılan bulgular kaynak kişilerden elde edilen bilgiler doğrultusunda yorumlanmıştır. Araştırma sonucunda Türk halk giyimi içinde önemli bir yer tutan çocuk giyiminde; biçimsel özellikleri ve kullanımı özelliği ile yarlığın, diğer giysi parçalarından farklı olduğu ve bu özellikleri ile işlev ve anlam kazandığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler

Türk, çocuk, giysi, kültür, yarlık, Ocaklı köyü.

ABSTRACT

Throughout history, clothes have assumed many different functions by incorporating many elements; in addition to being a basic necessity, clothing has become one of the most important elements that showcase the culture. Although they have common features in general, different dressing styles and cultures have emerged due to factors such as society, identity, belief, customs, manners, gender, and age. Thus, clothing, which is also used as a class indicator, is classified as women's, men's, and children's clothing in terms of gender. Each society pays special attention to the clothes of children, who are the heirs of our future. Children's clothes have had special importance in history, and the factors shaping women's and men's clothing have also been effective in shaping children's clothing. For this reason, children's clothing is reflected in the culture of the society which it belongs to with its many features ranging from usage to, ornamentation, and fabric. It is possible to find clues about the religious, social, cultural, economic, and ethnic structure of his/her family or even the society in which he/she lives from a child's clothing. Therefore, identifying and documenting the unique features of children's clothing, which is one of the cultural values, means revealing many cultural elements and is very important and

* Geliş tarihi: 28 Eylül 2019 - Kabul tarihi: 27 Şubat 2021

Koca, Emine; Kırkıncioğlu, Zeynep. “Biçimsel Özellikleri ile Anlamlandırılan Bir Giysi: Yarlık” *Milli Folklor* 129 (Bahar 2021): 192-203

** Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Moda Tasarımı Bölümü, Ankara/Türkiye, emine.koca@hvb.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-6607-5652.

*** Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Tekstil ve Moda Tasarımı Bölümü, Erzurum/Türkiye, zatmaca@atauni.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-3510-9992.

necessary in terms of culture these days since global culture is dominant over local cultures. Furthermore, among the studies on Turkish traditional clothing, it was observed that children's clothing was overshadowed by women's and men's clothing and the lack of sufficient research was the starting point of the study. The aim of this study was to document and record the formal eigenvalues of the "yarlık," which is a piece of children's clothing belonging to the village Ocaklı of Afyonkarahisar province, Dinar district, which differs from other clothes in terms of usage and formal characteristics. In the study, field research was conducted by using the interview and observation form prepared by researchers (clothing examination form), and a piece of children's clothing named "yarlık," which is known to date back to approximately three generations. Photographs of the "yarlık" were taken, its formal drawing was made, the form, cutting, sewing, ornamentation, material, and functional characteristics, as well as the formal characteristics of the clothing and meanings ascribed to the clothing, were systematically examined as required by the field, and the findings reached were interpreted according to the information obtained from the sources. As a result of this study, in children's clothing, which has an important place in Turkish traditional clothing, it was determined that the "yarlık" is different from the other pieces of clothing with its formal and usage characteristics, and it has gained function and meaning with these characteristics.

Key Words

Turkish, children, clothing, culture, yarlık, village Ocaklı.

Giriş

Tarihî süreçte, temel gereksinim olmanın ötesinde pek çok unsuru bünyesinde barındırarak farklı işlevler de üstlenen giyim kuşam, bu özelliğinden dolayı kültürü yansıtan en önemli miraslardan biri olmuştur. Genel olarak ortak özelliklere sahip olmalarına rağmen, kimlik, inanç, örf, âdet, cinsiyet, yaş, vb. etmenlerin yanı sıra toplumun değer yargılarının da giysilerin biçimlendirilmelerinde etkili olmasıyla birlikte, farklı giyinme biçimleri ve kültürleri oluşmuştur.

Geçerli olan değer yargıları, kabul edilen inançlar ve töreler ile şekillenen bu giysilerin obje, renk, biçim, kullanım usulleri, giyinme üslubu tüm toplumlarda karmaşık bir yapı ile oluşturulmuştur. Giysiler kişisel, toplumsal, sosyal, sanatsal değerler ile bütünleştirilerek her toplum için farklı özellikleri olacak biçimde çeşitlendirilmiştir (Koç ve Koca 2016 b: 759). Böylece sınıfsal gösterge aracı olarak da kullanılan giyim, cinsiyet açısından kadın, erkek ve çocuk giysileri olarak sınıflandırılmıştır. Geçmişten günümüze tüm toplumlarda ailenin ve sosyal yaşamın odak merkezi ve geleceğin mirasçıları olarak özel bir ihtimam gösterilen çocukların giyimleri, her dönem tıpkı yetişkinlerin giyim kuşamları gibi önem taşımış, kadın ve erkek giyimini biçimlendiren etkenler çocuk giyiminde de etkili olmuştur.

Türk giyim tarihi incelendiğinde; kız ve erkek çocuklarının giysilerinin biçimsel olarak yetişkin giysilerinin küçültülmüş bir örneği olduğu, ancak süsleme, renk, malzeme ve dokumalarıyla farklılık oluşturulduğu dikkat çekmektedir. Koç'un (Uzunoğlu'ndan aktaran, 1997: 23) çalışmasında, "Orta Tunç Çağı Asur Kolonileri dönemine ait, Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi 11969 envanter nolu heykelcik kalıbı üzerindeki tanrı, tanrıça, kız çocuğu ve tanrıçanın kucagında bulunan bir bebek figürünün betimlenerek, ortada duran kız çocuğunun annesi ile bir örnek giyinmiş olup, üzerindeki giyside göğüs altından başlayarak aşağı doğru açılan bir etek bulunmaktadır. Eteğin ortasında dikey bir fitil ve fitilin iki yanında etek ucuna kadar inen yatay yivler yer almaktadır. Belinde uçları yuvarlak kalın bir kemer ve boynunda iki sıra geniş halkalar göze çarpmaktadır" ifadesine yer vermesi yukarıdaki yorumu destekler niteliktedir.

Türk halk giyiminin uzun yıllar değişmezlik gösteren çok katmanlı biçimsel özelliği çocuk giysilerinde de görülebilmekte ancak bölgelere hatta aynı bölgedeki değişik yörelere göre, tasarım özelliklerinde çeşitlilik göstermektedir. Koç ve Koca (2016-a:239) ça-

lışmalarında, Türk halk giysilerinin genel olarak ortak özellikleri olmakla birlikte, bölgeden bölgeye değişiklik gösterdiklerini, bu değişikliklerde mahallî gelenekler, insanların birbirinden ayrı olan zevkleri, iklim şartları, yörenin coğrafi durumu ve tarihi olayların etkin olduğunu belirtmektedirler.

Türk halk giyimi içinde kadın ve erkek giysileri kadar önemli olan çocuk giysileri araştırıldığında; bir çocuğun doğumundan yetişkin olana kadar kullandığı giysilerin tümünün çocuklar için özel olarak hazırlandığı ve bu giysileri sadece çocukların giydiği görülmektedir. Genellikle üç, dört yaşına kadar aynı biçimde giysiler giydirilen kız ve erkek çocuklara, bu yaştan sonra farklı giysiler hazırlanmıştır. Geleneksel giyimde görülen kat kat giyim tarzı çocuk giysilerine de yansımış, ancak model ve süslemelerindeki farklılıklarla giysilere çocuk giysisi özelliği kazandırılmıştır (Koç, 2000:126-127).

Konu ile ilgili pek çok kaynak ve araştırmada, çocuk giysilerinin 19. yüzyılın sonuna kadar yetişkin giysilerinin benzeri biçimde veya kullanım alanına göre süsleme ağırlıklı olarak hazırlandıkları görülmektedir. 19. yüzyılda Türk giysileri ile ilgili araştırma yapan İngiliz gazeteci Miss Pardeo'nun, küçük bir kız çocuğunun giysilerini "açık pembe müslin elbise üzerine, erguvanı kadifeden kenarları hermin kürk ile çevrilmiş, altın şeritli bir ceket ve belinde kaşmir şal" olarak betimlemesi (Koç, 1998: 346), çocuk giysilerinin yetişkin giysilerinin benzeri olduğunu örneklemektedir.

Çocuk giysileri boyutlarının küçüklüğüne bakılmaksızın, içten dışa veya yukarıdan aşağıya, yetişkin giysileriyle aynı biçimde, dokuma, malzeme ve süsleme kullanılarak üretilmiş ve bu özelliklerle yetişkin giysilerine kazandırılan anlamsal işlev, çocuk giysilerinde de oluşturulmuştur. Giyside kullanılan kumaşın türünden, süslemesinden veya süslemede kullanılan malzemesinden, çocuğun ailesinin sosyal ve ekonomik durumu hakkında bilgi edinilebileceği gibi, çocuğun aile içindeki yeri ve konumu ile ilgili ipuçlarını da bulmak mümkündür. Ayrıca, "geleneksel yaşamda giyim tarzları ve alışkanlıkları kişilerin bireysel olarak toplum içerisindeki konumlarının belirlenmesinde araç olarak kullanıldığı ve insanoğlunun inanç ve kültürlerinden oldukça etkilendiği" (Koca vd., 2007: 797) dikkate alındığında, süsleme özellikleri ile görsellikleri farklılaştırılan çocuk giysileri çoğu zaman süslemenin ötesinde nazar, bereket, şans gibi toplumun değer yargılarını yansıtan pek çok kültürel öğeyi üzerinde barındırabildikleri için, bu giysiler kültürel bir değer olarak kültürün de taşıyıcısı niteliğindedirler.

Bilim, teknoloji ve kitle iletişimdeki gelişmelerle birlikte, hızlı toplumsal değişimlere yol açan göç ve kentleşme, ihtiyaçların çeşitlenmesini beraberinde getirmiştir. Son yıllarda modanın hızla yayılan etkileyici gücü karşısında değişen alışkanlıklar, giyim tarzlarındaki yerel ve kültürel özelliklerin güncelliklerini yitirmelerine ve küresel kültürün egemenliğine yenik düşmelerine neden olmuştur. Dolayısıyla maddi kültür varlıkları içerisinde yer alan giyim kuşam biçimlerini oluşturan gelenekli giysiler yerini, birbirine benzeyen günün modasını yansıtan giysilere bırakmıştır. Bu değişiminden etkilenen çocuk giysileri de üzerinde taşıdıkları kültürel değerlerle birlikte yok olma sürecine girmişlerdir. Çok az sayıda da olsa günümüze ulaşmış olan bu kültürel mirasların, öz değerlerini yitirmeden, belgelenecek, geleceğe aktarılmasına katkıda bulunabilmek ve benzer çalışmalara kaynak oluşturabilmek, çalışmanın çıkış noktasını oluşturmuştur.

Bu çalışmada, kullanım ve biçimsel özellikleri açısından diğer çocuk giysilerinden farklılık gösteren Afyonkarahisar ili, Dinar ilçesi, Ocaklı köyüne ait çocuk üst giysisi "yarlık"ın biçimsel öz değerlerinin belgelenecek kayıt altına alınması ve gelecek kuşaklara aktarılması, araştırmacıların genel amacı olmuştur.

Yöntem

Afyonkarahisar ili, Dinar ilçesi, Ocaklı köyüne ait çocuk giysi parçası “yarlık”ın biçimsel özelliklerinin belgelenmesinin amaçlandığı bu betimsel araştırmada, araştırmacılar tarafından hazırlanan görüşme ve gözlem formu (giysi inceleme formu) kullanılarak alan araştırması yapılmış, kaynak kişilerle görüşülmüştür. Araştırma kapsamında ulaşılan, yaklaşık üç kuşak öncesine ait olduğu bilinen, 0-2 yaş arası bebeklerin kullandıkları, “Yarlık” adı verilen giysi parçasının fotoğrafları çekilmiş, biçimsel çizimi yapılmış, biçim, dikim, süsleme, malzeme ve işlevsel özelliklerinin yanı sıra biçimsel özellikleri ile giysiye yüklenen anlamlar alanın gerektirdiği sistematikte incelenmiş ve ulaşılan bulgular kaynak kişilerden elde edilen bilgiler doğrultusunda yorumlanmıştır.

Bulgular ve Yorum

Alan araştırması yapılan Ocaklı köyü, Afyonkarahisar iline 75 km, Dinar ilçesine 35 km uzaklıkta olan, Çöl ovası etrafında yer alan Türkmen köylerinden biridir. Orta Asya’dan batıya doğru göç eden Oğuz Türkleri Müslüman olduktan sonra Türkmen ismini almışlar ve on birinci yüzyılda Anadolu’ya girerek, batıya kadar ilerlemişlerdir. Böylece yerleşik hayata geçen Türkmen toplulukları, bu topraklara ata isimlerini vererek adlarını, soylarını günümüzde de muhafaza etmişlerdir (Özgündüz, 1991: 121). Türkmenlerin diğer topluluklardan farklı olan kendilerine özgü giyim kuşam özellikleri de atalarından miras kalan ve yaşatmaya çalıştıkları önemli kültür varlıklarından biridir. Bu nedenle, Ocaklı köyü giyim kuşam kültürünü yaşatmaya çalışan bir Türkmen köyü olarak bilinmektedir.

Türkmen giyiminin diğer kültürlerden (Yörük vb.) farkı, giysilerine yansıttığı inanç sembolizmidir. Sayıların, motiflerin, desenlerin ve renklerin kutsallığı, Türkmen giyiminde önemli bir yer tutmaktadır. Biçim ve süslemelerde kullanılan renkler, desenler (geometrik) ve malzemeler simgesel anlamlar yüklüdür. Bunların tasarım düzenlemelerindeki ve süsleme dizilişlerindeki sayı sembolizmi de inanç kaynaklıdır (Tansuğ, 1981: 378, 379). Bu yönüyle Türkmenlerin giyim kuşamı ayrı bir önem taşımakta ve giyim kuşam ürünleri incelenirken, toplumun yaşam biçimleri, inançları ve doğayla olan ilişkilerinin de dikkate alınması gerekmektedir. Çünkü birçok toplumda olduğu gibi Türkmen giyimi de gelenek, örf, âdet ve inançlara paralel olarak şekillenmiştir. Bu durum çocuk giysileri için de söz konusudur.

Araştırma kapsamında incelenen Afyonkarahisar, Ocaklı köyü çocuk giyim-kuşamının bir parçası olan yarlığın, diğer yerel giysiler gibi günümüzde kullanım alanını yitirdiği, ancak bazı kişiler tarafından sandıklarda saklanarak giysinin orijinal biçiminin korunduğu belirlenmiştir.

Kelime anlamı, “önlük”, “çocuk göğüslüğü” (Tarama Sözlüğü, 2009: 4358) olan “yarlık” adlı giysinin, Ocaklı köyünde tanımla örtüşen anlamda kullanıldığı görülmüştür. Yörede yarlığın, düğün, nişan, bayram gibi özel günlerde veya misafirlige gidilirken, kız-erkek çocuk ayrımı yapılmadan, 6 ay-2 yaş arası çocukların sağ üst bedenine giydirilen bir üst giysi olduğu tespit edilmiştir. Yarlık, çocukların dış giysilerinin üzerine giydirildiği için içteki giysinin üzerini kapatarak, bir nevi önlük görevini de yapmaktadır. Yarlığı giyen çocukların yaş dilimi dikkate alındığında, giysilerinin özellikle ön bedenini sıklıkla kirlettikleri ve özel günlerde giyilen yarlığın bu durumu kapatan önlük işlevi gördüğü düşünülmektedir.

Yarlık adlı çocuk giysisinin, sadece sağ beden ve sağ kola giyilerek kullanılması, Türkmen kültüründe giysilerin biçimlendirilmesinde inançların etkisini gösteren önemli bir örnek olarak görülmektedir. Aça (2017: 205) hangi inançtan, kökenden, toplumsal yapıdan ve coğrafyadan olursa olsun dünya üzerindeki pek çok toplumda yemek yenir-

ken, selam verilirken, tokalaşırken, birisine bir şey verilirken veya alınırken sol elin kullanılmasından kaçınıldığını belirtmektedir. Ayrıca, doğuştan solak olan bireylerin din, ahlak, uğur ve bereket gibi olgular gerekçe gösterilerek sağ ellerini kullanmaya zorlandıklarına dikkat çekerek, “sol el tabusu” olarak tanımladığı bu durumu kültürün doğaya dayatmasına örnek olarak göstermiştir. Sol el tabusunun sadece Müslüman Türklerle sınırlı olmadığı, Müslüman olmayan Türk gruplarında ve farklı köken ve inançlara sahip pek çok toplumda da yaygın olduğunu açıklamıştır. Bu nedenle, yarlığın sağ beden olarak biçimlendirilmesinde; toplumun tüm bireyleri tarafından değer yargısı hâline gelmiş olan vücudun sağ tarafını kullanmanın sol tarafa göre daha uğurlu ve hayırlı olduğu inancının etkisi olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla, sağlıklı büyümesi ve güzel bir geleceği olması için her fırsatta hayırla ve uğurla söz edilen çocukların bu özel giysisinin, sağ beden ve sağ kola giyilecek şekilde tasarlandığı söylenebilir. Türk kültüründe genellikle tüm bölgelerde geçerli bir değer yargısı olan kapıdan sağ adımını atarak çıkmanın uğur getireceği inancı da bu düşünceyi destekler niteliktedir. Ayrıca çocukların melekler tarafından korunduğu, iyilik meleklerinin sağ yanımızda yer aldığı, benzer değer yargıları ve inanışlardır. Aynı şekilde, kâinatındaki her şeyin (insanlar, hayvanlar, bitkiler vb.) sağ el kuralına uyarak sağdan sola döndüğü, sağ taraf, sağ kol, sağ elin bereket ve uğur manasına geldiği, sağ tarafın kullanılmasının hoş, güzel şeylerin sembolü olduğu da bu inançlara örneklerdir. Birçok ülkede trafik sağdan işler, yemek yeme, temizlik vb. faaliyetlerde sağ el tavsiye edilir. Dünyanın hem kendi ekseni hem de güneş ekseni etrafındaki dönüşü, Müslümanların Kâbe’yi tavaf hareketleri, Mevlevilerin semada dönüşü, Kur’an-ı Kerim’in okunması vb. sağdan sola doğru yapılan pek çok eylemin, çoğu toplumlarda kabul görmüş değer yargıları olduğunun bilinmesi de bu yorumu desteklemektedir.

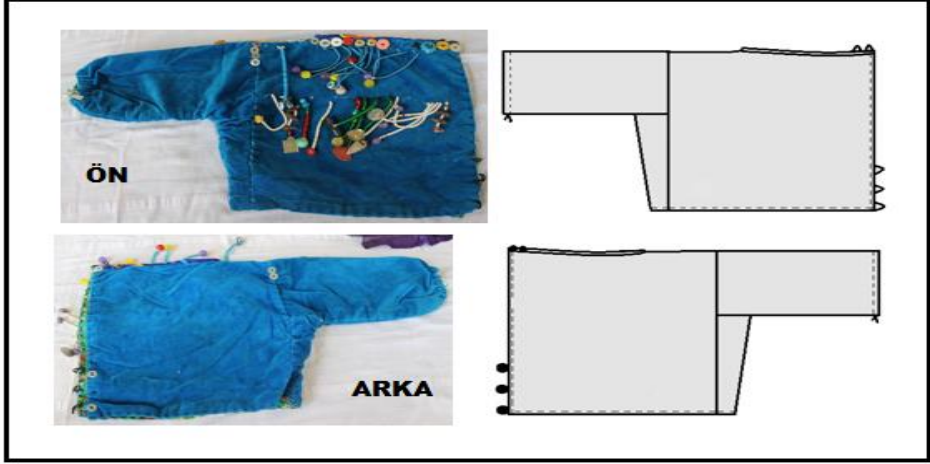
Yöre halkı ile yapılan görüşmelerde, yarlık adlı çocuk giysisinin bedeninin yarısına giyilmesinin özel bir nedeni olup olmadığı konusunda bilgi sahibi olmadıkları, “*anadan, atadan miras kalan, gelenekselleşmiş bir biçim*” olduğu belirlenmiştir (Hatice-Havana Yılmaz, 2014-2017, Ocaklı Köyü). Ancak, çocuk giyimi sınıflandırıldığında 0-2 yaş dönemi bebeklik dönemini içermektedir. Bu dönemde bebeğin, emikleme ve yürüme becerisini kazanarak değişim, gelişim ve hareket içerisinde olması nedeniyle, yarlığın bebeğin hareketlerini kısıtlamamak, rahatlık sağlamak amacı ile yarım üretildiği düşünülmektedir.

Sözsüz iletişim aracı olarak insanın yaşam biçiminin göstergelerinden biri olan giyim, bir kültür ürünüdür. Türk halk kültüründe giyim davranışları kodlandıkları anlamlarla dikkat çekicidir. Bir kadının gösterişli elbisesinden zenginliğini veya baş bağlama biçiminden evli ya da bekâr olduğunu anlamak mümkündür (Koç, 2012: 184, 192). Gelenekli toplumlarda bedene giyilen, giysi katmanları, süsleme unsurları, renkler ve biçimler bireysel değil toplumsal çizgiler gibidir. Oluşturulan her bir obje veya davranış biçiminin bir anlamı olduğu düşünülmelidir. Giysiler, üzerindeki herhangi bir imge, işaret veya giyinme biçiminden kaynaklanan özelliklerin içine gizlenmiş, kullanıldığı toplum tarafından algılanabilen mesajlar yansıtmaktadır (Koç ve Koca 2016 b: 759) Bu bağlamda giysisinin yarım beden özelliği nedeniyle, yarlık sözcüğünün yörede “yarlık” olarak kullanıldığı ve bu özel çocuk giysisinin kesiminden süslemesine, biçimsel özelliğinde gizlenmiş ancak toplumun tüm bireyleri tarafından algılanan anlamları olduğu düşünülmektedir.

Yarlığın biçim ve kesim özellikleri

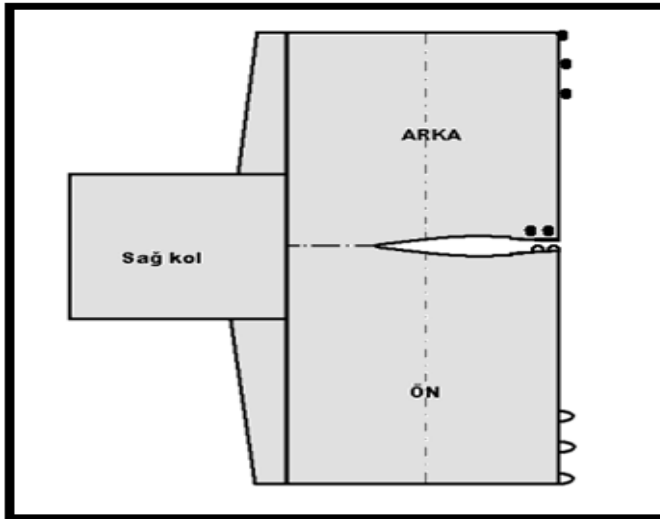
Çağlar boyunca giysilerin biçimsel özelliklerini (kesim, biçim vb.) belirleyen çok fazla unsur bulunmaktadır. “Beden ile beden gereksindiği hareketlerle uyum, iklim, arazi, beden örtünmesi ile ilgili sosyal ya da siyasi tavırlar, statü düzeyi ve pek çok başka faktör bunlar arasında sayılabilir. Tüm bunlar giysisinin biçimine etki etmiş de

giysinin yapıldığı malzemenin şekil ve boyutu, birincil belirleyen olmuştur” (Gerçek, 2012: 38). Ocaklı köyünde ulaşılan çocuk giyim-kuşamının bir parçası olan yarlığın da biçimsel özellikleri, kesimi, malzemesi, süsleme detayları ve kullanım özelliklerinin incelenmesi ile aynı zamanda giysinin biçimlenmesinde etkili olan belirleyiciler de ortaya konacaktır.

Fotoğraf 1. Yarlık ön-arka biçimsel çizimi

Yarlık, ön ve arka bedeni kapatacak şekilde, sadece sağ kolu olan ve sol kolu açıkta bırakacak biçimde sağ bedene giyilen, bir çocuk üst giysisidir. Boyu genellikle bel hizasında olan, yanları peş parçaları ile genişletilmiş düz ve bol beden kesimine sahip bu giysi, yarım beden olarak hazırlanmıştır. Giysi bedene giyildiğinde ön ve arka bedeni kapatmaktadır. Belde ve yakada kullanılan biritli kapamalar yarlığın bedene sabitlenmesini sağlamaktadır. Ön ve arka yaka ucu sol omuz üzerinde iki adet birit düğme ile birbirine tutturulmuştur. Sol yanda bel hizasında üç adet birit-düğme ile beden kapamasının sağlandığı görülmektedir. Düz ve bol kolunun ucu lastikle büzdürülerek toplanmıştır. Yarlığın içi ince, desenli, pamuklu dokuma ile astarlanmıştır.

Fotoğraf 2. Yarlık kalıp çizimi

Fotoğraf 2’de, yarlığın ön ve arka ortası kumaş katı olan bedeninin, sol omuz başı hizasına kadar genişliğinin olduğu, sol yanda bel hizasında üç adet birit-düğme ile kapamasının sağlandığı görülmektedir. Kesim özelliği incelendiğinde, dikdörtgen biçiminde olan ön ve arka beden sağ omuzunun dikışsiz olduğu, sol omuz ve boyun kısmında ön-arka birbirinden ayrılacak şekilde kesilerek yaka oyuntusunun sağlandığı görülmektedir. Giysinin dikdörtgen biçimli kolu düz olarak bedene birleştirilmiştir. Bedeni genişletmek için ön ve arka beden sağ yanına eklenmiş olan, bele doğru daralan peş parçaları, aynı zamanda bedene düz olarak birleştirilmiş takma kolun hareket alanını genişletmektedir. Kol alt dikişi ile birleşen yan peş kare kol biçimini oluşturmuştur. Yarlığın içinin temizlendiği pamuklu astar beden ile aynı kesime sahiptir.

Koç ve Şahinoğlu (2006: 59-60) araştırmalarında, annelerin çocuk giysilerinde önem verdikleri iki önemli hususu, giysilerin çocuğa hareket rahatlığı sağlayacak modellerde olması, süslemelerin ise hareketleri kısıtlamaması olarak belirtmişlerdir. Yarlığın peş parçasının bedene ve kola hareket rahatlığı sağlamak amacıyla kullanıldığı ve süsleme özelliklerinde de hareketlerin kısıtlanmamasına dikkat edildiği göz önüne alındığında, geçmişten bugüne çocuk giysilerinde işlevselliğin önem taşıdığını söylemek mümkündür.

Yarlığın dokuma özellikleri

Yarlık giysi parçası, mavi renk, kadife dokumadan üretilmiştir. Yörenin kadın giyim-kuşamında da kullanılan kadife dokuma, çözgüsü ipek, atkısı pamuk veya ipek olan bir dokuma çeşididir. Yöre halkıyla yapılan görüşmelerde, “yarlığın üretildiği dokuma türünün kişilerin tercihine göre farklılık gösterebildiği, ancak özel gün giysisi olduğu için dokumaların özenle seçildiği” ifade edilmiştir (Hatice- Havana Yılmaz, 2014-2017, Ocaklı Köyü). Dokumanın türü ve süslemesi aynı zamanda ailenin sosyo-ekonomik durumuna göre değişiklik göstermektedir.

Fotoğraf 3: Yarlık iç görünümü

Kadife dokumadan üretilmiş olan yarlığın mavi renginin, Türk halk giyiminde kullanılan dokumalarda sık rastlanılan bir renk olması önemli görülmektedir. Koç (Kır-tunç’tan 1989: 83 aktaran, 2005: 1791) çalışmasında, Türklerin en önemli renginin “al” veya “güvez” olarak adlandırılan kırmızı olduğunu ve “Türk Kırmızısı” ve “çini mavisi” gibi renklerin sırrını öğrenmek için Fransa’dan heyet geldiğini belirterek, bu renklerin önemine dikkat çekmiştir.

Yarlığın içi, yeşil zemin üzerine sarı, kırmızı, mavi ve beyaz küçük çiçek desenleri olan, pamuklu dokuma ile astarlanmıştır (foto 3). Türk halk giyiminde kullanılan giysilerin çoğunluğunun ince pamuklu dokumalarla astarlandığı, astarların renklerinin genel-

likle giysiden farklı renkte olduğu, aynı uygulamanın çocuk giysilerinde de yapıldığı görülmektedir. Bu uygulamada çocukların sağlıklarının da belirleyici etken olduğu düşünülmektedir.

Yarlığın dikim ve süsleme özellikleri

Yarlık adlı çocuk giysisinin tüm dikişleri elde makine dikişi ile birleştirilmiştir. Kol ağzı lastik yuvası ve astarın bedene birleştirilmesi siyah renkli iplikle elde oyulgama dikişi ile yapılmıştır. Sol omuza kadar uzanan yaka açıklığı koyu mavi renkte desenli pamuklu dokuma kullanılarak 1cm genişliğinde biye ile temizlenmiştir. Yakada kullanılan biye kumaşının yeşil renkteki astar dokumadan değil, giysisinin rengine uygun bir başka dokumadan seçilmesi, çocuk giyiminde bile estetik görünüme önem verildiğini göstermektedir. Giysisinin yaka ve beden kapamasında kullanılan biritler (örme birit), pamuklu iplik ile elde sarılarak yapılmıştır. Dikiş ipliği olarak siyah ve mavi pamuklu iplikler kullanılmıştır.

Fotoğraf 4: Yarlık dikim özellikleri detay görünümü

Yarım beden biçimsel özelliğinin yanı sıra yarlığı diğer çocuk giysilerinden ayıran diğer bir özelliği süslemeleridir. Rengârenk iplik, düğme, boncuk, deniz kabuğu, metal para, hurma çekirdeği, kumaş parçalarının oluşturduğu görsel farklılık, süslemenin ötesinde farklı anlamlar taşımaktadır. Halk giyimindeki giysilerin iletişim işlevi, özellikle çocuk giyiminde süsleme olarak kullanılan objeler ve yansıttıkları mesajlarla daha belirgin olarak kendini göstermektedir.

Giysileri süslemek amacıyla kullanılan bu objelere yüklenen anlamlarla, bu objelerin esas amaçlarının ötesinde işlevsellikleri artırılmıştır. Taşıdıkları anlamlar ve yansıttıkları mesajlar toplumların yapısına göre çeşitlilik göstermekle birlikte, nazar, bereket, şans, kısmet vb. sembollerini hâline gelmiş objelerin genellikle ortak olduğu, ancak yörelere göre çeşitliliklerin arttığı, pek çok çalışmada görülebilmektedir. Üçer (1997: 165) bu durumu, “tabiattaki objelerin parlaklık, zenginlik, kuvvet gibi nitelikleri karşısında şaşırın ve korkan insan, felaketlerin ve mutluluğun bu objelerin içinde olduğunu sanarak bu objelerle barışık olmak istemiş ve onları kendi hizmetinde kullanmayı düşünmüştür” şeklinde açıklamaktadır.

Bazı küçük topluluklar, kendi yaşadığı coğrafi çevreden temin ettikleri doğal malzemelerle geleneklerini yansıttıkları birtakım süslemeler yapmışlardır. Bu süslemelerden günümüze ulaşılanların da birtakım sembolik anlamları olduğu görülmektedir (Artun, 2006: 5). Tansuğ (1985: 63)’a göre, Türkmenler de giyimlerini çok fazla inançla süslemiş ve giymişlerdir. Böylece giyime kutsallık adayarak giyimlerinin her bir parçasıyla ayrı bir inancı ifade etmişlerdir. Fotoğraf 5’te görüldüğü gibi, Türkmen çocuklarına özel günlerde giydirilen yarlığın üzerinde de gelenekler ve inançlar doğrultusunda farklı malzemelerle süslemeler yapılmıştır.

Fotoğraf 5: Yarlık omuz-yaka detay görünümü

Fotoğraf 5 incelendiğinde, yarlığın üzerine yapılan süslemelerin, ön beden ve yaka çevresinde yoğunlaştığı görülmektedir. Giysinin yaka çevresi ve omzuna sıralı bir şekilde renkli düğmeler yerleştirilmiştir. Giysinin ön beden ve arka beden ayrımını sağlayan hem anlamsal hem de süsleme amaçlı yerleştirilen malzemeler, giysinin görsel değerini de artırmıştır.

Düğmeye, farklı kültürlerde geçmişten günümüze kadar belayı defeden güç anlamı yüklenmiştir. Düğmenin geometrik biçimi, kötü bakışı yansıtan gözle özdeş duruma getirilmiştir. Bu sebeple birçok bölgede nazarlık amacıyla kullanılmıştır (Gargi 2007: 198). Halk inanışlarında düğmeye yüklenen anlamlara bakıldığında kismet, zenginlik, para, şans, uğur gibi anlamların ağırlıklı olarak ifade edilmesi, “düğme ile para” arasında bir ilişki kurulduğunu düşünmemize neden olmaktadır. Düğmenin varlığının kismet ve şans getirmesi, yokluğunun fakirlik, kısmetsizlik gibi olumsuzlukları çekmesiyle ilgili inanışlar, bu düşüncemizi doğrular nitelikte gibi görünmektedir (Şenesen, 2016: 399). Anadolu’da ve Türkmenlerde düğme, giyimde kullanılan işlevsel bir öge olmasının yanında, bir süsleme elemanı, nazarlık ve uğur objesi olarak da kullanılmış ve bu yönüyle hâlâ da kullanılmaktadır (Tansuğ, 1992: 71). Yarlığın ön bedeninde kullanılan düğme, nazar boncuğu, deniz kabuğu, metal para, hurma çekirdeği, renkli boncuk, kumaş ve iplikler giysiyi süsleme amacının yanı sıra nazardan, kötü gözlerden korunmak için nazarlık işlevi de görmektedir. Ayrıca metal para ve hurma çekirdeği çocuğun bolluk ve bereket içinde olmasını sembolize eden objelerdir. Bu nedenle, giysi üzerine farklı objelerle anlamlandırılan ve mesaj içeren süslemeler yapıldığını söylemek mümkündür.

Fotoğraf 6: Süsleme malzemeleri detay görünümü

Yarlığın ön bedeninde nazar boncuğu, mavi boncuk, hurma çekirdeği, deniz kabuğu gibi farklı objeler kullanılarak süsleme yapıldığı Fotoğraf 6’da görülmektedir. Halk arasında sağlıklı ve gülbüz çocuklara çabuk nazar değdiği dair inanışın yaygın olduğu dikkate alındığında, giyside yapılan süsleme ile kötü bakışa sahip olan gözün dikkatini parlak ve cazip olan bu objelere çekmek amaçlandığı düşünülmektedir. Çünkü yörede, nazarın tüm potansiyelinin, ilk bakışta açığa çıktığına inanılmaktadır.

Nazarlık, nazarı uzaklaştırdığına ve onu etkisiz kıldığına inanılan mavi boncuk, yedi delikli boncuk, kendiliğinden delinmiş taş, sarımsak, kartal pençesi, hurma çekirdeği, deniz kabuğu, yumurta kabuğu, kurban gözü, geyik boynuzu, at kafası, çörek otu, kuru karanfil, üzerlik vb. doğal objelere verilen genel addir (Akalm, 1993: 247). Bir toplumdaki insanların inanışları doğrultusunda kültürün bir parçası olan nazarın, kişiler üzerindeki kötü etkisini önlemek amacıyla farklı malzemelerden hazırlanan nazarlıkların, özellikle gelenekli yaşamda çok yaygın olduğu bilinmektedir. Kötü gözlerden korunmak ve zarar görmemek amacıyla yapılan nazarlıklar, bulunduğu toplumun kültürel öğelerine göre çeşitlilik göstermekle birlikte, bazı malzemeler Anadolu’nun tüm bölgelerinde nazar sembolü olarak kabul görmektedir. Mavi nazar boncuğu en yaygın olarak bilinen nazar objesidir. Ayrıca delikli boncuk, sarımsak, civa, deniz kabuğu gibi objeler de pek çok yörede nazarın sembolü olan ortak objeler arasında sayılabilir. Civa sıvı bir maden olmasına rağmen, Anadolu’nun birçok bölgesinde nazardan korunma amaçlı kullanılır. Yöresel özelliklere göre örülmüş, dikilmiş küçük koruyucu kılıflar içinde kullanıldığı gibi diğer nazarlıklarla birlikte de nazardan koruyucu olarak giysilerin farklı yerlerine takılır. Örneğin Karadeniz’de içi boşalmış fındığa bir delik açılarak içine birkaç damla civa akıtılır ve delik balmumu veya sakız gibi maddelerle kapatılarak muskaların içine yerleştirilerek kullanılır.

Yarlığın süsleme unsurları arasında mavi nazar boncuklarının kullanılması, Türk kültüründe yaygın olarak kötü gözlerden koruduğu inancıyla kullanılan nazar boncuğunun Ocaklı köyünde de uygulandığını göstermektedir. “Nazar boncuğu genellikle nazara karşı korunma amacıyla kullanılan, ortasında göz şeklini stilize eden bir figür bulunan camdan imal edilmiş olan kültürel bir objedir” (Akçora, 2013: 14). Nazar boncuğunun göz biçimine benzemesi J. Frazer’in “benzeşim kanunu” ile açıklanır. Buna göre “İlkel insanların birbirine benzer şeylerin aynı olduğunu düşünüp korunma çareleri olarak kötü şeylerin aynısını ya da benzerini kullanmaları, eşyanın veya canlıların benzerine yapılan bir şeyin aslı üzerinde de aynı etkiyi bırakacağına inanmaları, büyüçülüğün benzeşim kanunu olarak tanımlanabilir. Kötü gözlerin tehlikesinden korunmak için göze benzeyen

nazarlıkların kullanılması da aynı düşünceden kaynaklanmaktadır” (Çelik, 1974: 177; Çıblak, 2004: 111).

Deniz kabuğu, hurma çekirdeği gibi organik malzemeler, birçok kültürde bereket, doğurganlık ve nazardan korunmanın simgesi olarak bilinmektedir. Anadolu'nun pek çok bölgesinde hurma çekirdeğinin rızık, bereket, bolluk hatta uğur getirdiğine inanıldığı için, evlerin duvarlarında, çocuk beşiklerinde, giysilerde diğer süsleme malzemeleriyle birlikte kullanıldığını görmek mümkündür. Hatta uğur ve bereket getirmesi için özellikle Kâbe'den gelen hurmanın çekirdeğinin cüzdanlarda saklandığı bilinmektedir. Yarlık üzerindeki süslemelerin bu objelerle yapılmasının, çocuğun kötü gözlerden korunması amacıyla olduğu kaynak kişilerle (KK1, KK2, KK3) yapılan görüşmelerde de belirtilmiştir. Bu nedenle yarlık üzerindeki süslemelerin hem görsel hem de anlamsal iki işlevi olduğunu söylemek mümkündür.

Türkmenler tarafından yüzyıllardır birer simge olarak kullanılan renkler, yarlık adlı giyside de huzur veren, yatıştırıcı etkisi ile mavi olarak yerini almıştır. Mavi renk, Batı kültüründe erkek bebek veya erkek çocuklarla ilişkilendirilmekle birlikte, nazardan korunmayı ve aynı zamanda gökyüzü rengini de belirtmektedir. Ancak kaynak kişiden (KK2) edinilen bilgilerden, erkek çocuklarının mavi dışında farklı renklerde de yarlık kullandığı, yarlığın istenilen her renkte üretildiği, bunun ailenin tercihine göre değişiklik gösterdiği görülmüştür.

Sonuç

Afyonkarahisar ili, Dinar ilçesi, Ocaklı köyüne ait çocuk giysi parçası “yarlık”ın biçimsel özelliklerinin belgelenmesinin amaçlandığı çalışmada, yörede giysinin kullanım alanını yitirdiği, ancak çok az sayıda da olsa sandıklarda saklanarak günümüze ulaşan örneklerinin bulunduğu ve orijinal özelliklerinin değişime uğramadığı belirlenmiştir. Yarlığın kız-erkek çocuk ayrımı yapılmadan, 6 ay-2 yaş arası bebeklere özel günlerde giydirildiği, sağ beden ve sağ kol olarak üretilmesinin inançların, yarım olmasının ise, rahatlık, giysi konforu ve ergonomikliğinin göstergesi olduğu tespit edilmiştir.

Yarlığın biçimsel özelliklerinin incelenmesi sonucunda,

- Biçim ve kesim özellikleri; boyu bel hizasında olan, yanları peş parçaları ile genişletilmiş düz ve bol beden kesimine sahip, sadece sağ kolu olan giysinin yarım beden olarak hazırlandığı ve sağ bedene giyildiği, sol tarafta yaka ve bedenin birit düğme kapama ile bedene sabitlendiği,
- Dokuma özellikleri; giysinin mavi kadife kumaştan, astarının ise desenli pamuklu dokumadan oluştuğu,
- Dikim özellikleri; giysinin içinin astarla temizlendiği ve tüm dikişlerinin el dikiş teknikleri ile birleştirildiği,
- Süsleme özellikleri; renkli küçük ve büyük boy boncuk, deniz kabuğu, hurma çekirdeği, mavi boncuk, metal para, düğme, nazar boncuğu vb. malzemelerle süsleme yapıldığı ve bu malzemelerin nazardan, kötü gözden korunma ve bereket gibi sembolik anlamlar taşıdığı tespit edilmiştir.

Bu çalışmada görüldüğü gibi, gelenek, görenek ve inançlarının şekillendirdiği giyim-kuşam biçimleri, giyim-kuşam kültürünü de oluşturmaktadır. Bu özellikleri nedeniyle giyim-kuşamı oluşturan giysiler kültürel miras niteliği taşımaktadır. Biçimsel ve görsel değeri fazla olan bu giysilerin, öz değerlerinin korunması tüm bireylerin sorumluluğundadır. Bu sorumluluk gereği, tüm yörelere ait giyim-kuşam parçalarının uzman kişilerce belgelenmesi amacıyla araştırmaların yaygınlaşması, bu tür çalışmaların kültür bakanlığı, üniversiteler vb. tarafından teşvik edilmesi ve desteklenmesi önerilmektedir. Ayrıca, kültürel açıdan geçmişin izlerini taşıması, tasarım açısından ise farklı görüllüğü

nedeniyle yarlık giysi parçasının, genç tasarımcıların, tasarımlarına esin kaynağı oluşturabileceği düşünülmektedir.

KAYNAK KİŞİLER

- KK1. Rahmi YILMAZ 1959 doğumlu Afyonkarahisar-Dinar-Haydarlı-Ocaklı muhtarı (Görüşme Tarihi: Ağustos 2014- Aralık 2017, Ocaklı Köyü).
 KK2.Hatice YILMAZ 1962 doğumlu Afyonkarahisar-Dinar-Haydarlı-Ocaklı köyü sakini (Görüşme Tarihi Ağustos 2014- Aralık 2017, Ocaklı Köyü).
 KK3.Havana YILMAZ 1967 Afyonkarahisar-Dinar-Ocaklı köyü sakini (Görüşme Tarihi: Ağustos 2014- Aralık 2017, Ocaklı Köyü).

KAYNAKÇA

- Aça, Mehmet. "Kültür ve Dayatma: Türk Kültüründe Sol El Tabusu". *International Conference: The West of The East, The East of The West Proceedings. Prague / Czechia*, s:205-212, 4-6 July 2017. ISBN: 978-9944-0637-9-1.
- Akçora, Elçin. "Görece'de Nazar Boncuğu". *Akdeniz Sanat Dergisi*, Cilt 6, sayı:11, 11-22, 2013.
- Artun, Erman. "Adana ve Osmanlı Halk Kültüründe Giyim- Kuşam Geleneği". *Halk Kültüründe Giyim-Kuşam ve Süslenme Uluslararası Sempozyumu*, 1-19, 15-17 Aralık 2006.
- Akalın, Şükrü Halük. "Üzerlik". *II. Uluslararası Karacaoğlan ve Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu* 20-22 Kasım 1991 Bildiriler, Çukurova Üniversitesi Basımevi, s.247-260, Adana, 1993.
- Çıblak, Nilgün. "Halk Kültüründe Nazar, Nazarlık İnancı ve Bunlara Bağlı Uygulamalar". *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi (TÜBAR)*, 2004, 15, 103-125.
- Çelik, İsmail, "Nazar, Nazarlık ve İlgili Büyüsel İşlemler". *B.Ü.F.K., Boğaziçi Üniversitesi Halkbilimi Yıllığı* 1974, s.155-184.
- Gargi, Zeynep. *Ege Bölgesi Geleneksel Kadın Giyiminde Bel Aksesuarları (İzmir, Aydın, Manisa Örneğinde)*. Yayınlanmamış sanatta yeterlik tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, 2007.
- Gerçek, Merve. *Giyimde Kültürel Taşınıcılık*. Yayınlanmamış sanatta yeterlilik tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul, 2012.
- Koca, Emine, Koç Fatma ve Vural Tuba. "Kültürlerarası Etkileşimde Giyim Kuşam". *38. ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, 10-15 Eylül, Ankara, 793-808, 2007.
- Koç, Adem. The Significance and Compatibility of The Traditional Clothing-Finery Culture of Women In Kutahya In Terms of Sustainability. *Millî Folklor*, Yıl 24, Sayı: 93, s: 184-199, 2012.
- Koç, Fatma ve Koca Emine. "Türk Halk Giyiminde Kullanılan Süslemelere Tipolojik Bir Yaklaşım". *İdil Dergisi*, Cilt 5, Sayı 19, s:237-262, 2016-a.
- Koç, Fatma, Koca Emine. "Halk Giyim Kuşamının Yok Olmasına İlişkin Nedenler ve Koruma Altına Alınması Gerekliliğinin 51nk Yöntemi İle Analizi". *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 11/2 Winter p. 755-778, 2016 -b.
- Koç, Fatma ve Şahinoğlu A. Meryem. "0-6 Yaş Arası Çocuk Sahibi Annelerin Çocuk Giyiminde Tercih Ettiği Süslemeler Karşılaşılan Sorunlar". *Tekstil Maraton Dergisi*, yıl:16, sayı:85, Temmuz-Ağustos/4, s.56-60. 2006.
- Koç, Fatma. "Geçmişten Günümüze Türk Giysi ve Kumaşlarının Dünyada Kullanımı". *6. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi*, Atatürk Kültür Merkezi- Ankara, s: 1779-1786, 21-26 Kasım, 2005.
- . "Geleneksel Türk Çocuk Giysileri". *Türk Dünyası Kültür ve Sanat Sempozyumu*, SDÜ, Isparta, s:125-132, 07-15 Nisan 2000.
- . *Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Türk Çocuk Giysileri Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, 1997.
- . "Tarihsel Süreç İçerisinde Türk Çocuk Giysilerine Genel Bir Bakış". *Tekstil ve Konfeksiyon Dergisi*, yıl:8, sayı:5, 345-349, 1998.
- Özgündüz, Saadet. "Dinar Çöl Ovası Kadın Giyimi", *Türk Etnografya Dergisi*, 1(19), 121-136, 1991.
- Şenesen, İsmail. "Türk Halk Kültüründe Dügme ile İlgili İnanışlar Üzerine Mitolojik Bir İnceleme". *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 25, Sayı 3, 2016, Sayfa 397-410
- Tansuğ, Sabiha. "Anadolu Giyim Kuşamında Geometrik Desenler ve Çiçek Desenleri". *I. Ulusal El Sanatları Sempozyumunda sunulmuş bildiri*, İzmir, 1981.
- . "Anadolu'da Dügmenin Sertüveni". *Kültür ve Sanat*. Türkiye İş Bankası Yayınları, Haziran, Sayı:4. 70-74, 1992.
- . *Türkmen Giyimi*. İstanbul: Ak Yayınları, 1985.
- Tarama Sözlüğü VI*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009.
- Üçer, Müjgân. "Sivas Yöresinde Nazarlıklar ve Nazarla İlgili İnançlar". *V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Gelenek Görenek İnançlar Sektör Bildirileri*, K.B., 1997.